УДК 811.161.2’37’42:82-31.09

Журба І.О.

ЕПІТЕТИ ЯК ЗАСІБ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ МОВИ В РОМАНІ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО «ОСТАННІЙ ДІАМАНТ МІЛЕДІ»

Статтю присвячено дослідженню функціювання епітетів, їх опису та детальному аналізу в семантичному просторі роману Ірен Роздобудько «Останній діамант міледі».

Ключові слова: епітет, художнє означення, лексико-семантичні групи, експресивність, образність.

The article deals with the study of functioning of epithets, their description and detailed analysis in the semantic space of Iren Rozdobudko's novel "The Last Diamond of the Lady".

Key words: epithet, artistic definition, lexical and semantic groups, expressiveness, imagery.

Одним із загальновідомих художніх словесних засобів є епітет. Відштовхуючись від досліджень Л. Мацько, визначаємо, що епітет – це образне, художнє означення, що підкреслює певну рису або якість предмета, явища, дії чи поняття [5, с. 143].

Ознайомившись із визначенням терміну «епітет», поданому у літературознавчому словнику-довіднику, трактуємо цей троп як такий, що призначений підкреслити визначальну рису або якість явища чи предмета і збагатити семантичне поле додатковими смисловими або емоційними нюансами [2, с. 238].

М. Пентилюк епітетом називає художнє означення, що дає характеристику явищу, предметові або особі з образного боку. На думку дослідниці, слово у тексті стає епітетом, коли виражає авторське сприймання світу [3, с. 76].

О. Кульбабська виділяє епітети зорової семантики (кольористичні) та епітети внутрішньо-психологічного сприймання. Серед внутрішньочуттєвих епітетів дослідниця виокремлює одоративні та емотивні епітети [1, с. 263].

Суть використання епітетів – здійснення впливу на читача, називання певної ознаки, характерної чи нехарактерної для певного предмета, явища, події. У процесі дослідження ми класифікували епітети на лексико-семантичні групи: зорової семантики (кольористичні) та внутрішньо-психологічного сприймання, тобто ті, що безпосередньо сприймаються органами чуття (смак, дотик, запах, емоції).

І. Роздобудько у романі «Останній діамант міледі» багато уваги приділяє зоровим епітетам, які виконують функцію естетичного впливу на читача, а лексеми на позначення кольору надають роману експресивності. Авторка застосовує багато таких епітетів: *оксамитовий, тьмяний, напівзотлілий, золотий, яскравий, мишачий колір, рум’яний, зелений, барвистий, мідний, білосніжний, каламутний, освітлений, сірий, жаб’ячий колір, червонощокий, блідий, темний.*

Найбільшою частотністю вживання відзначається слово *тьмяний*: *«Вузький коридор, вкритий пурпуровим ковроліном,* ***тьмяне*** *світло маленьких круглих лампочок....»* [4, с. 182].

Ніби напротивагу йому письменниця часто використовує епітет *золотий*: *«…і прямо над нею пропливла…постать жінки із* ***золотим*** *обличчям…»* [4, с. 198]. Цей колір ще здавна позначав світло та добро, адже золотий – колір сонця.

Декілька разів авторка вживає слово *білосніжний*: *«…відкоркувала вино, розіклала* ***білосніжні*** *серветки»* [4, с. 15]. Білий колір здавна вважають символом чистоти та невинності.

Слово *оксамитовий* хоча і належить до кольорових епітетів, проте письменниця застосовує його в переносному значенні: *«Він, як і вчора, звів на Владу свій* ***оксамитовий*** *погляд»* [4, с. 175]. З кожним кольором виникає певна асоціація, тож оксамитовий авторка використовує для того, щоб передати м'якість та приємність певного предмета або явища.

Зафіксовані нами й інші епітети, використані як і в переносному, так і в прямому значенні. На позначення кольору тіла чи волосся людини: *«Спочатку на порозі з'явився охайно вбраний молодик із казенною посмішкою на* ***рум'яному*** *обличчі»* [4, с. 22].

Епітети, що вжиті для позначення світлих та яскравих кольорів, теж часто трапляються у романі І. Роздобудько: *«І* ***барвиста*** *зграя на чолі з істотою, що водночас скидається на янгола і на чорта…»* [4, с. 54].

Художні означення, що відображають темні та неприємні кольори, чи відтінки, також бачимо на сторінках роману, проте на відміну від вище згаданих, саме темні відтінки передають почуття та емоції самої авторки до героїв або явищ у творі: *«– Господи, це якийсь* ***жаб'ячий*** *колір!»* [4, с. 69]. Такі зображальні засоби, як *жаб'ячий* та *мишачий* позначають неприємні відтінки лише у відповідному контексті, адже ці кольори притаманні певним тваринам, і в інших випадках вони можуть мати нейтральне значення.

Епітети внутрішньо-психологічного сприймання поділяються на *одоративні (запах, смак, слух, дотик*) та *емотивні* епітети.

Епітет, що означає *запах*: *«…повітря духмяної кримської ночі, просякнуте густим солодким запахом* ***жасмину****»* [4, с. 199]. Епітет, що характеризує запах: *«Він… пахтів* ***суворим чоловічим*** *ароматом французьких парфумів»* [4, с. 175].

Єдині епітети на позначення характеристики *смаку*, які використані у прямому значенні, – *густе* вино, *солодка* та *густа* кров: *«Зустріне її келихом* ***густого****, настояного на відьомській суміші трав, вина»* [4, с. 192]. Останні застосовані у непрямому значенні: *«Хмари важкого диму та* ***густої*** *музики піднімалися до стелі…»* [4, с. 51].

Аналізуючи слова, що позначають *слухові концепти* в романі І. Роздобудько, виокремили *безбарвний, гучнявий, глухий*: ***«Гучнявий*** *чоловічий голос оголошував, що настав час вечері…»* [4, с. 128]. Спостерігаємо стилістичні нашарування на основний зміст слухового епітета для підсилення емоційності. Письменниця використовує широкий спектр лексем, які характеризують мовленнєвий акт персонажів із різних боків.

У творі ми виявили епітети, що характеризують *дотики*: *«Влада прилягла на диван, загорнулась у пледі і відчула під своїм ліктем* ***жорстокий*** *жмут паперу»* [4, с. 30]. Такі художні означення надають змогу відчути те, що й герої твору, так як всі епітети, на позначення дотиків, використані у романі, є відомими кожному читачеві.

Також знаходимо на сторінках роману епітети на позначення *дотиків*, використані у переносному значені: *«У віконце, крізь фіранку пробивався* ***тоненький гострий*** *промінець сонця…»* [4, с. 151].

Для підсилення емоційно-експресивного ефекту письменниця, аби максимально наблизити читача до зображуваного, використовує *емотивні* (почуттєві) епітети. Наявність цих епітетів у романі створює певну мистецьку якість, виникає свіжий образ. Вони становлять найбільшу групу серед внутрішньо-чуттєвих епітетів, причому є епітети, як у прямому, так і в переносному значенні: *«…усе, що було в ній пристрасно-звабливого – розпалювало в очах інших купу змішаних почуттів: од* ***відчайдушного*** *захоплення до* ***екстатичної*** *люті»* [4, с. 52].

Письменниця часто вживає епітети зі значенням *радості, веселощів* для більш повного зображення героїв чи предметів у яскравому світлі: *«Відчувати за своєю спиною ревіння обвішаного дзвониками та стрічками ведмедя, перегук циган,* ***веселий*** *брязкіт бубнів та намиста…»* [4, с. 54].

Значне місце у творі посідають епітети на позначення *неприємного* або *сумного стану*: *«Лише на порозі кімнати* ***тоскно*** *поглянув у вікно…»* [4, с. 19]. Такі художні означення не лише розкривають внутрішній стан героїв, але й характеризують майстерність І. Роздобудько вдало підбирати епітети на позначення почуттів.

Увагу привертає різноманіття використаних тропеїчних засобів на позначення стану *шаленості, божевільності* чи *навіженості*, що надає ще більшого експресивного забарвлення: *«... ці **божевільні** напади **навіженого** спротиву всьому…»* [4, с. 49].

Якщо класифікувати епітети за означенням чогось *хорошого*, доброго та *поганого, злого*, то можемо виділити такі групи:

1. *Емотивні* епітети на позначення *хорошого, доброго та гарного*: *«На столі виросли **привабливі** купки перших весняних овочів…»* [4, с. 12].

Для більш яскравого зображення *образу жінки* авторка використовує такі епітети: «*Вона лежала поруч.. **прозора, невагома, зваблива**»* [4, с. 172].

При описі *вишуканих вчинків*, жестів, речей та іншого письменниця вміло застосовує різноманітні епітети: *«І, не очікуючи на відповідь, взяла свій бокал і **граційною** ходою попрямувала до музикантів…»* [4, с. 85].

2. *Емотивні* епітети на позначення чогось *неприємного, поганого, злого*: *«Але її **жалюгідний** заробіток не міг забезпечити родині нормального існування»* [4, с. 74]. Для більш глибокого занурення в образи героїв авторка використовує такі тропеїчні означення: *«Дартов стояв перед портретом приголомшений, **розчавлений**»* [4, с. 171].

Характеризуючи *помешкання, будівлі* письменниця вдається до таких епітетів: *«…маленькі «хрущовки» та «готельки» чергувалися з панельними **незграбними** хмарочосами»* [4, с. 41].

При описі *пейзажу*, або якогось місця авторка використовує епітети *мальовничий, славний, затишний, невибагливий*: *«Нарешті вони знайшли **затишний** куточок на другій палубі…»* [4, с. 159]. Письменниця використовує сталі епітети для опису класичних картин природи, надаючи зображеному витонченої краси.

Отже, роман насичений різноманітними епітетами, які підкреслюють характерні риси, визначальні якості явищ, предметів, понять. У реченні епітет є художнім означенням дії, стану, предмета й характеризується образністю, оцінністю та високою емотивно-експресивною зарядженістю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кульбабська О. В., Кардащук О. В. Текстотворча функція епітета в художньому тексті (на матеріалі мови творів Івана Багряного). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія.* Харків, 2006. Вип. № 742. С. 256-265.

2. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. К. : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.

3. Пентилюк М. І. Культура мови і стилістика: пробний підруч. для гімназій гуманіт. профілю. К. : Вежа, 1994. 240 с.

4. Роздобудько І. В. Останній діамант міледі: Авантюрний детектив. Харків : Фоліо, 2006. 222 с.

5. Стилістика української мови : підручник / за ред. Л. І. Мацько. К. : Вища школа, 2003. 462 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор Олексенко В.П.